

DIDACTIEF Special

OPINIE EN ONDERZOEK VOOR DE SCHOOLPRAKTIJK

in opdracht van:

**Lesson
Study**

Lesson Study

Lesson Study verschilt van veel andere vormen van teamleren door het cyclische karakter en de focus op het leren van leerlingen

Gratis poster op pagina 8-9!

COLOFON:

Deze special is gemaakt in opdracht en met financiële bijdrage van het Consortium Lesson Study NL.

Coördinatie: Siebrich de Vries en Paulien de Jong
Eindredactie: Siebrich de Vries en Paulien de Jong
Fotografie: Joost Bataille
Vormgeving: FIZZ I Digital Agency

Voor meer informatie over specials kunt u zich wenden tot de redactie van Didactief (redactie@didactiefonline.nl)
Molukkenstraat 200, 1098 TW Amsterdam, tel. 0620612070, www.didactiefonline.nl

De redactie dankt de volgende sponsors:

Lesson Study



rijksuniversiteit
 groningen



Universiteit Utrecht



AMSTERDAM • 3-6 SEP • 2019
Crafting Sustainable Pedagogies for Teaching and Learning

Kom naar de WALS-conferentie 3-6 september

De VU Amsterdam organiseert in samenwerking met de Rijksuniversiteit Groningen en de Universiteit Utrecht van 3 tot 6 september 2019 de jaarlijkse internationale WALS-conferentie in Amsterdam. WALS staat voor World Association of Lesson Studies.

Leraren, onderzoekers en schoolmanagers uit de hele wereld komen op de conferentie over Lesson Study vertellen. De drie universiteiten vormen samen met de Universiteit Twente en Hogeschool Windesheim het consortium Lesson Study NL. Tijdens de speciale Hollanddag komen verhalen van eigen bodem aan bod. Lees er alles over op pagina 16 van deze special.

We zien je graag!

> Aanmelden kan via: www.wals2019.com

> Meer informatie over Lesson Study: www.lessonstudynl.nl

Lesson Study



Lesson Study (LS) komt oorspronkelijk uit Japan en bestaat daar bijna honderdvijftig jaar. Pas rond de afgelopen eeuwwisseling verschenen de eerste publicaties in het Engels en ontdekten ook landen buiten Japan de aanpak. Sinds Nederland circa tien jaar geleden LS ontdekte, groeit het aantal scholen dat deze vorm van teamleren inzet. Bij LS zoek je met enkele collega's oplossingen voor gezamenlijk ervaren 'leerproblemen' van leerlingen. Fijne bijkomstigheid is dat het team geen lange en kostbare cursus hoeft te volgen. Je kunt er met collega's en met hulp van een begeleider direct mee aan de slag.



4

De Pionier

Peter Dudley reist de wereld over om Lesson Study, een vorm van teamleren, gemeengoed te maken.



8

Lesson Study in 6 stappen

Neem uit en hang op deze gratis poster van Lesson Study. Een kort en overzichtelijk cyclisch stappenplan.



12

Onthaast professionaliseren

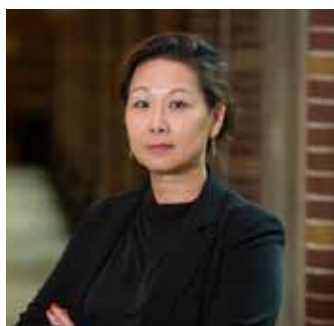
Alle vestigingen van de Christelijke Scholengemeenschap Groningen zijn dit jaar met Lesson Study gaan werken. Wat zijn hun ervaringen?

3 Voorwoord 5 In de PO-praktijk 10 Lerarenopleiding
11 Procesbegeleider 14 Onderzoek 15 Innovatie 16 Conferentie

Leer van je leerlingen



Siebrich de Vries is onderzoeker en projectleider Lesson Study bij de Lerarenopleiding van de Rijksuniversiteit Groningen, en lector Didactiek aan NHL Stenden Hogeschool te Leeuwarden.



Sui Lin Goei is lector Betekenisvolle en Inclusieve Leeromgevingen bij de Hogeschool Windesheim en programmaleider Lesson Study-onderzoek bij de LEARN! Academy van de Vrije Universiteit Amsterdam.

Mijn eerste kennismaking met Lesson Study (LS), was toen ik (Sui Lin Goei, red.) jaren geleden in Singapore woonde en meewerkte aan LS in het speciaal onderwijs. Leraren kwamen elke middag in kleine LS-teams bij elkaar. Het raakte me hoe nauwkeurig zij hun lessen voorbereidden, observeerden en bijstelden. Steeds met evenveel precisie en warmte voor hun kwetsbare leerlingen.

Lesson Study verschilt van veel andere vormen van teamleren door het cyclische karakter en de focus op het leren van leerlingen. In een klein team van collega's kijk je samen eerst goed waar leerlingen tegenaan lopen, dan formuleer je een onderzoeksvraag en bepaal je het doel van de onderzoeksles. Je bedenkt met elkaar en op basis van literatuur wat een goede aanpak kan zijn voor leerlingen om het lesdoel te behalen. Daarna doe je een voorspelling: hoe gaan de leerlingen op deze aanpak reageren? Spannend, want ken je de leerlingen wel echt zo goed als je denkt? Het grote experiment begint met het geven van de ontworpen onderzoeksles in het bijzijn van observanten. De observaties van het leren van je leerlingen helpen je om een aanpak te ontwikkelen die voor leerlingen werkt.

**‘Ken je je leerlingen
wel echt zo goed
als je denkt?’**

We krijgen vaak terug van leraren dat ze hun leerlingen door Lesson Study beter begrijpen en veel van hun collega's leren. Veel indruk maakte een leraar wiskunde; vijftien jaar in het onderwijs en geen lol meer in lesgeven. Het plezier kwam terug door deelname aan Lesson Study. Ze kreeg energie van het samenwerken met collega's, diepgaande gesprekken over wiskundeonderwijs en de keer op keer verrassende feedback van leerlingen. Mooi inzicht van deze leraar. Ook in deze special veel positieve ervaringen van leraren uit po en vo. Verder: beknopte weergaven van onderzoek en een interview met de Britse onderzoeker Peter Dudley, de man die Lesson Study introduceerde in Engeland en voorzitter is van de World Association of Lesson Studies (WALS). En voor wie concreet aan de slag wil met Lesson Study: in het hart van deze special een poster met stappenplan en praktische tips. Veel leesplezier!

Siebrich de Vries en Sui Lin Goei
Consortium Lesson Study NL

Een nieuw paar ogen

Peter Dudley introduceerde Lesson Study in Engeland en reist sindsdien de wereld over om deze succesvolle vorm van teamleren gemeengoed te maken.

Sinds 2017 bent u voorzitter van World Association of Lesson Studies, waar tientallen landen bij aangesloten zijn. Wat maakt Lesson Study voor u zo bijzonder?

‘Toen ik twintig jaar geleden voor het eerst van Lesson Study hoorde, besepte ik dat dit weleens het antwoord

kon zijn op veel problemen in het Britse onderwijs. Engeland kende een nationaal curriculum dat van bovenaf was opgelegd: het was nog net niet zo erg dat je van uur tot uur wist wat elke school deed. Het systeem weerhield leraren ervan om zelf na te denken. Lesson Study

daagde leraren uit om het heft weer in eigen hand te nemen. Ineens moesten ze met collega's gaan nadenken over hoe ze eigenlijk voor de klas stonden en welk effect hun handelen op de leerlingen had.’

‘Omdat je het samen doet, is risico's nemen minder eng’

U kreeg in 2003 subsidie om Lesson Study landelijk te testen. Hoe waren de reacties?

‘De leraren vonden het fantastisch. Het was alsof ze een nieuw paar ogen kregen. Leraren leren gaandeweg alle informatie die in een druk klaslokaal op ze af komt, efficiënt te filteren. Ze ontwikkelen een idee van wat kinderen kunnen en passen hun handelen daarop aan. Het voordeel hiervan is dat er ruimte in hun hoofd ontstaat om bijvoorbeeld leerlingen individuele aandacht te geven, maar het nadeel is dat ze niet altijd meer zien wat een kind uniek maakt en hoe je het goed kunt helpen. Met Lesson Study haal je de filters als het ware weg, zodat je weer ziet wat er werkelijk gebeurt.’

Waarin schuilt de kracht van Lesson Study?

‘Je kunt op gedetailleerd niveau en zeer effectief werken aan onderwijsverbetering. De basis is altijd hetzelfde: in een groepje met collega's analyseer je een leerprobleem en ontwerp je vervolgens een onderzoeksles, die één van de groepsleden geeft, terwijl de anderen observeren. Vervolgens evalueer je de les en kijk je samen of de les het gewenste resultaat heeft opgeleverd. In ons model geef je drie keer zo'n onderzoeksles en deel je uiteindelijk de resultaten met anderen.

Omdat leraren samen de onderzoeksles ontwikkelen, vinden ze het minder eng om risico's te nemen en zijn ze minder bezorgd als iets niet direct lukt. Ze proberen aanpakken op elkaar uit en vragen groepsleden bijvoorbeeld hoe hun stem overkomt als ze iets op een bepaalde manier uitspreken. Zo beginnen ze beter voorbereid aan de les dan als ze alleen zouden werken.’

Lesson Study komt oorspronkelijk uit Japan, maar wordt inmiddels wereldwijd gebruikt. Waar moeten scholen aan denken als ze ermee aan de slag willen?

Congres Lesson Study

Peter Dudley is voorzitter van de World Association of Lesson Studies (WALS; www.walsnet.org). Deze internationale vereniging organiseert voor scholen en onderzoekers in verschillende landen conferenties en heeft een eigen tijdschrift, *International Journal for Lesson and Learning Studies*. In september 2019 vindt de WALS-conferentie in Amsterdam plaats (zie pagina 16).



‘De steun van de schoolleiding is cruciaal: deze moet leraren faciliteren en erop toezien dat het niet bij een incidentele sessie blijft. Lesson Study heeft het meeste effect als het een vanzelfsprekend onderdeel wordt van de onderwijspraktijk en dus geregeld plaatsvindt. Uiteindelijk kan het je ook geld besparen: scholen die langere tijd met Lesson Study werken, merken dat ze minder kwijt zijn aan professionalisering. In het begin is het altijd even wennen. Dan is het verstandig om een groep van leraren samen te stellen die er echt in geloven en er enthousiast over zijn. Betrek eventueel iemand van buiten. Dezelfde basisregels gel-

‘Ik viel vaak in de bus naar huis in slaap’

Welke leraren waren níet moe aan het eind van de werkdag toen ze net begonnen met lesgeven? ‘Klaslokalen vormen één van de drukste en meest onvoorspelbare werkomgevingen die we kennen. Als je net begint met lesgeven, verdrink je vaak in alle informatie die op je af komt. Toen ik zelf als leraar begon op mijn 24ste, viel ik vaak in slaap in de bus naar huis.’ Geleidelijk aan verandert dit, zegt hij. ‘Leren lesgeven is als leren fietsen: aanvankelijk ben je hard bezig om te begrijpen wat je aan het doen bent, tot je het op een zeker moment gewoon doet. Leraren leren gaandeweg alle informatie efficiënt te filteren.’ Dankzij die filters krijg je ruimte in je hoofd om leerlingen bijvoorbeeld meer individuele aandacht te geven. Maar soms is het verstandig om je bewust te worden van die filters, zegt Dudley, zodat je beter begrijpt hoe je handelen het gedrag van leerlingen beïnvloedt. Lesson Study kan hiervoor een nuttig instrument zijn, concludeerde hij op basis van onderzoek: ‘Veel leraren ontdekken dat ze door Lesson Study beter gaan inzien wat ze eigenlijk doen en hoe ze hun aanpak kunnen verbeteren.’

den: binnen de groep is iedereen gelijk, dus ongeacht je positie in de organisatie, de nadruk ligt op leren, je behandelt elkaar met respect en neemt elkaar serieus.’

Lesson Study is in Nederland stevig neergezet en groeit de laatste jaren in populariteit. Toch zijn er genoeg Nederlandse leraren die aarzelend zijn als het gaat om teamleren en liever niet geobserveerd worden als ze voor de klas staan.

‘Heel begrijpelijk. Veel leraren bevriezen als ze voor het eerst een observator in de les krijgen. Plotseling valt die vanzelfsprekendheid weg waarmee je altijd lesgeeft. Daarom is het goed om te beseffen dat Lesson Study niet over beoordelen gaat, maar over elkaar helpen. Een school die er net mee begint, doet er goed aan om het eerste groepje een voorbeeldfunctie te geven. Het groepje kan bijvoorbeeld af en toe in de lerarenkamer een nabespreking doen, dus openlijk, zodat twijfelende collega’s kunnen zien dat Lesson Study niet bedreigend is, maar je juist veel kan opleveren.’ ■

Lees meer over Lesson Study in Nederland op didactiefonline.nl

Welkom bij de lab-les

Lesson Study is sinds vorig jaar een vast onderdeel in de professionaliseringsaanpak van de Amsterdamse **Alan Turingschool**. De leraren zijn enthousiast. 'Hoe vaak krijg je nou de kans om het wel en wee van één leerling te bestuderen?'

Een onstuimige ochtend eind november. Als een dolle blaast de wind het laatste blad uit de bomen rond het schoolplein aan de Poolstraat. In het lokaal van meester Arjen overheersen rust en behaaglijkheid. Zestien leerlingen uit groep vier wachten in spanning af, want meester Martin, die ook teamleider is, komt lesgeven. En dat niet alleen, twee meesters en drie juffen kijken het komend uur ook mee.

Arjen Meijer neemt met vier collega's plaats in zijn klas. Niet keurig op een rij achterin, maar verspreid

over het lokaal, zodat ieder optimaal zicht heeft op de 'eigen leerling'. Welkom bij de onderzoeksles of "lab-les" zoals ze die zelf liever noemen, het live-deel van Lesson Study.

'Jezelf kwetsbaar opstellen is niet vanzelfsprekend'

Vlieg aan de muur

Lesson Study is sinds vorig jaar een vast onderdeel in de professionaliseringsaanpak van de Alan Turingschool. De lab-les is twee keer in de jaarcyclus opgenomen. Dat betekent dat het team in totaal vier lessen, elke lab-les wordt twee keer gegeven, geeft en zo'n acht tot tien bijeenkomsten organiseert. Behoorlijk intensief, maar dat heeft de school er graag voor over. Lesson Study is onderwijsverbetering 3.0, vertelt directeur Eva Naaijkens. 'We vielen voor de positieve en cyclische aanpak, het écht samen doen – van lesvoorbereiding

tot reflectie achteraf en het inzoomen op specifieke onderwijsbehoeften van individuele leerlingen. Hoe vaak krijg je nou de kans om het wel en wee van één leerling te bestuderen?'

Zo'n les is dus niet bedoeld om het functioneren van de groep en/of de leraar te beoordelen, benadrukt Naaijkens die vorig jaar de eerste lab-les op school gaf en samen met Martin Bootsma de opleiding tot Lesson Study-begeleider volgde (zie p.11). Vandaag is het de beurt aan Bootsma, de meester die in 2011 werd verkozen tot leraar van het jaar. Aan ervaring geen gebrek dus. 'Dit is gewoon zweten geblazen,' reageert hij na afloop in zijn kamer. 'Ik vond het lastig om de beginsituatie van de kinderen in te schatten en jezelf kwetsbaar opstellen is voor niemand vanzelfsprekend.' Bootsma was zich continu bewust van de observanten. 'Ze zijn geen vlieg aan de muur hè. Pfff.' Naaijkens: 'Dit maakt je weer ontzettend bewust, lesgeven is topsport.'

Mooie case

Even terug naar het begin. Leraar Arjen Meijer geeft eerder dit jaar aan dat hij worstelt met differentiëren en enkele leerlingen die snel zijn afgeleid. Een mooie case voor de lab-les, besluit het Lesson Study team van de Alan Turingschool. Samen bereiden ze de les voor. De vijf observanten, waaronder Meijer, bestuderen ieder een uur lang één leerling. Ze kijken naar gedragsverwachtingen van leerlingen in relatie tot een taak. De observaties leveren veel didactische en peda-

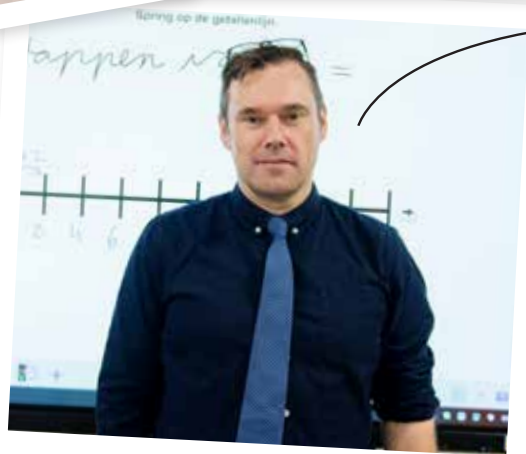




Voor meester Arjen waren vooral de vele complimenten die zijn collega gaf een eyeopener. 'Mijn leerlingen reageerden erg goed op Martins positieve feedback. Fijn om te zien.'



Teamleider en leraar Martin Bootsma geeft zijn eerste Lab-les op school. 'Het was zweten geblazen.'



gogische informatie op: heeft dit kind het begrepen, hoe gedraagt deze leerling zich in de sociale context? Moet je veel grapjes maken, moet je streng zijn? Afsproken is dat de leraren tijdens de les op twee dingen gaan letten: kunnen de kinderen samenwerken en kunnen ze verwoorden wat ze doen? Ook doet het team voorafgaand aan de les enkele voorspellingen. Bijvoorbeeld dat één van de observatie-leerlingen zal dichtklappen als hem klassikaal een vraag wordt gesteld. Aan het einde van de les interviewen de vijf observanten 'hun' leerlingen om na te gaan: klopt het wat we hebben gezien en voorspeld?

Spongen maken

Bootsma staat voor het digibord. Daar vertelt hij de kinderen waarom hij hier is. 'Kijk eens om je heen, er

zitten allemaal mensen in de klas die meekijken. Dat doen we om betere juffen en meesters te worden.' Dan begint hij de rekenles. 'Vrienden, we gaan sprongen maken op de getallenlijn. Dat doen we omdat je straks in groep zes bij juf Ingrid of mij in groep acht, de tafels goed moet kennen. We beginnen met de tafels twee en tien.' Het wordt een les met veel herhaling van de stof, samenwerkingsmomenten, aaien over de bol en complimenten: 'Hee, jongens dit gaat als de Zuid-Hollandse Brandweer, een stil applausje voor jezelf'. Bootsma loopt rond met de pen en schrijft mee waar nodig. 'Dit zijn stappen van tien zie je dat?' Halverwege de les geeft Bootsma verlengde instructie aan drie kinderen voorin de klas. Na enkele minuten richt hij zich weer tot de groep. Verschillende leerlingen krijgen de beurt, ook een van de observatie-leerlingen. 'Ik wil van jou graag weten: hoeveel zijn zes stappen van twee?' De jongen denkt even na en geeft zonder blikken of blozen het juiste antwoord. Op dat moment gebeurt er iets in de hoofden van Bootsma en de observanten. Dit hadden ze niet verwacht. 'Normaal gesproken is hij faalangstig, nu klapte hij niet dicht. Hij kon het rustig uitleggen, dat is fijn voor hem én interessant voor ons,' zegt Bootsma na afloop. 'Sowieso was de betrokkenheid van de leerlingen groot, ook van diegenen die normaal snel zijn afgeleid.' Daarover zal het vanmiddag gaan in de evaluatie met het Lesson Study-team. ■



6. Reflecteer en deel

De teamleden bespreken wat de leerlingen en zichzelf hebben geleerd, evenals hun ideeën voor een volgende cyclus. Ze delen hun ervaringen met collega's.



5. Herzie, geef en bespreek opnieuw

De les wordt zo nodig bijgesteld en in een andere klas opnieuw gegeven en nabesproken.



1. Formuleer het doel en de onderzoeksvraag

Het team kiest een door ieder ervaren leerprobleem van leerlingen, onderzoekt dit door leerlinggegevens en literatuur te bestuderen en formuleert doel en onderzoeksvraag.

Lesson Study leren van leerling



4. Bespreek de observaties

Het team bespreekt de observaties van leerlingen van de keuzes in de les.

Wat heb je nodig om te starten met Lesson Study?

- Een team van gemotiveerde leraren
- Ondersteuning van de schoolleiding in de vorm van tijd en rooster
- Een procesbegeleider die de Lesson Study-cyclus plant en bewaakt
- Waar nodig externe input van een vak-, didactiek- of gedragsexpert



Lesson Study

www.lessonstudynl.nl

2. Ontwerp de onderzoeksles

Op basis van het doel en de onderzoeksvraag ontwerpt het team een onderzoeksles voor een specifieke klas. De les wordt zo ontworpen dat het denken van leerlingen zoveel mogelijk zichtbaar wordt gemaakt.

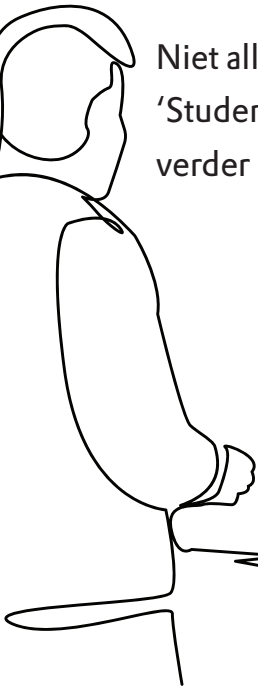


3. Geef en observeer de onderzoeksles

Een teamlid geeft de les, terwijl de andere teamleden de leerlingen observeren en na de les interviewen.

onderzoeksles na
t de les aan de hand
analyseert de invloed
les op het leren van

Dieper de praktijk in



Niet alleen scholen, ook diverse lerarenopleidingen hebben Lesson Study omarmd. 'Studenten geven aan dat het ruiken aan de praktijk met behulp van Lesson Study verder gaat dan bij een stage,' vertelt hoogleraar **Wouter van Joolingen**.



Hoe zijn de reacties van studenten?

'Het vak wordt bij ons met een 8,5 beoordeeld. De studenten geven aan dat het ruiken aan de praktijk met behulp van Lesson Study verder gaat dan bij een stage, omdat ze de geleerde theorie tot in detail kunnen toepassen bij een specifieke les. De theorie gaat echt voor ze leven en het observeren van leerlingen vinden ze een verrijkende ervaring, ook vanwege het bijeffect dat leerlingen je

enorm kunnen verrassen door bijvoorbeeld creatieve redeneringen te laten zien.'

Zeven lerarenopleidingen* hebben Lesson Study als vak in hun curriculum opgenomen. Waarom?

'We zien focus op het leren van de leerlingen, samenwerking in een team, gedeelde verantwoordelijkheid voor de leerlingen en een onderzoekende houding als belangrijke onderdelen van het vak. Het is daarom gewenst in de lerarenopleiding aan die aspecten aandacht te besteden, als basis voor verdere ontwikkeling in de professionele praktijk. Via Lesson Study komen deze aspecten van nature naar voren.'

'Leerlingen verrassen studenten met creatieve redeneringen'

Op welke manier krijgt het vorm in de opleiding?

'Dat verschilt per opleiding. In Utrecht is het bijvoorbeeld een keuzevak, met de naam *Advanced Design in Science Education* waarin groepjes van vijf studenten zelf een les uitkiezen om te ontwerpen en les in te geven. Ze worden daarbij begeleid door een docent en een vakdidacticus. Bij de Hogeschool van Amsterdam en de RUG wordt LS opleidingsbreed ingezet als onderdeel van vakdidactisch onderzoek. Studenten werken in groepjes van drie onder begeleiding van een lerarenopleider. Dit jaar organiseren ze (als pilot) ook gemengde Lesson Study-teams met leraren in opleiding en ervaren leraren op de opleidingsscholen. Bij Windesheim nemen lerarenopleiders deel aan Lesson Study teams. Op de VU is LS integraal onderdeel van praktijkgericht onderzoek. Aan de Universiteit Twente doorlopen studenten tijdens hun stage minstens één LS-cyclus samen met de leraren van de stageschool.'

Wat zijn de uitdagingen van Lesson Study?

'De praktijk, roostering bijvoorbeeld, maakt het weleens lastig om iedereen uit één Lesson Study-groep bij elkaars lessen mee te laten kijken. Ook is het belangrijk dat studenten goed kunnen voorspellen wat leerlingen gaan doen; voor onervaren leraren in opleidingen is dat soms nog moeilijk. In gemengde teams van leraren in opleiding en ervaren leraren kunnen de onderlinge machtsverhoudingen leren in de weg staan. Tot slot beoordelen: welk cijfer geef je aan deelname in een Lesson Study team?'

Wouter van Joolingen is hoogleraar *Science and Mathematics Education* aan de Universiteit Utrecht en wetenschappelijk directeur van het *Freudenthal Instituut* van de faculteit *Bèta-wetenschappen*.

* *Rijksuniversiteit Groningen, Hogeschool Windesheim in Zwolle, NHL Stenden Hogeschool in Leeuwarden en Groningen, Hogeschool van Amsterdam, Universiteit Utrecht, VU Amsterdam, Universiteit Twente.* ■

'Er zit veel psychologie en sociologie achter'

Voor orthopedagoog **Jorien van Dort** (27), werkzaam op de prof. Dr. Gunningschool VSO in Haarlem, was Lesson Study een eyeopener. Zij volgt nu zelf de opleiding tot Lesson Study-procesbegeleider.

'Bij ons op school startten we vorig jaar met Lesson Study. Aanvankelijk was er veel weerstand. Leraren reageerden met "Zo doe ik het altijd al" of "Ik heb hier nu geen tijd voor". Het was heel mooi om te zien hoe die houding veranderde toen we samen een item uitwerkten dat erg leeft: hoe behandel ik een gevoelig onderwerp in de klas? Iedereen raakte er steeds meer bij betrokken en ging fanatiek meedoen.

Ik merkte tijdens dat proces dat er veel psychologie en sociologie achter de aanpak zit. Hoe motiveer je een team om actief deel te nemen? Hoe verplaats je je in de leerlingen en vooral: hoe zorg je ervoor dat leraren zich kunnen verplaatsen in leerlingen? Dat heeft veel raakvlakken met mijn werk als orthopedagoog. Daarom ben ik de opleiding gaan volgen tot LS-begeleider. Inmiddels heb ik die bijna afgerond. Het begeleiden van zo'n proces vind ik uitdagend. Ik kijk heel goed naar de groep. Welke persoonlijkheidstypen zitten erin, wat zijn hun sterke kanten? Vervolgens probeer ik iedereen in zijn kracht te zetten.

Ik heb geleerd om niet te veel te sturen, want dat is een valkuil. Het was heel leerzaam om een stap terug te doen en zo min mogelijk inhoudelijk in te brengen. Ik stel veel vragen. De groep moet zelf in beweging komen, iets creëren. Als dat lukt, merk je dat ze samen echt bergen kunnen verzetten. En dat het opeens niet meer uitmaakt of een leraar er wel of geen tijd voor heeft. Als iets zin heeft, maak je er tijd voor.'

Opleiding tot procesbegeleider

Een procesbegeleider ondersteunt een team van leraren dat een Lesson Study uitvoert. Tijdens de gemiddeld zes bijeenkomsten van een Lesson Study zorgt de begeleider voor reflectie, verdieping en inhoudelijke discussie. Ook bewaakt hij/zij de veiligheid in de groep en de logistiek van het proces. Doel van de opleiding is lerarenteams in staat stellen zelf hun professionele ontwikkeling te organiseren. Daarom wordt ernaar gestreefd zoveel mogelijk professionals uit het werkveld op te leiden. De Vrije Universiteit in Amsterdam heeft tot nu toe 67 procesbegeleiders opgeleid, de Rijksuniversiteit Groningen circa 30. De opleiding bestaat zes dagdelen en zes keer intervisie. De cursus kan op de universiteit worden gevolgd of als incompany training binnen een school. Meer info: <https://lessonstudynl.nl/lesson-study-voor-scholen/opleiding-procesbegeleider/>



Onthaast professionaliseren

Alle vestigingen van de Christelijke Scholengemeenschap Groningen (CSG) zijn dit jaar met Lesson Study gaan werken. Wat zijn de ervaringen?



'Intensief, maar elke minuut waard'

'Ik ben nu ruim anderhalf jaar met Lesson Study bezig. Met een groep van 25 leraren van onze scholengemeenschap hebben we onder begeleiding van de RUG een Lesson Study-cyclus doorlopen en ik heb nu op onze school twee cycli begeleid. De grootste meerwaarde is voor mij dat je als leraar de ruimte krijgt om in alle rust na te denken waarom je in de klas de dingen doet zoals je ze doet. Daar is normaal gesproken geen tijd voor. Met collega's van mijn sectie hebben we ons de vraag gesteld hoe je leerlingen minder bevreesd kunt maken voor formules als de Wet van Ohm. Dat leidde tot een les waarin de leerlingen aan de slag gingen met draaibare kubussen, om de relaties tussen verschillende grootheden letterlijk tastbaar te maken. Dat werkte heel goed. Lesson Study heeft alleen zin als de schoolleiding er echt achter staat. Wij zijn regelmatig in de ochtend een paar uur vrij geroosterd zodat we ermee aan de slag kunnen. Zo moet het ook. Als je steeds pas na het achtste uur bij elkaar kunt gaan zitten, werkt het niet. Lesson Study is best intensief en vraagt de nodige tijd, maar is het elke minuut waard.'

Pieter Palsma, docent natuurkunde CSG Augustinus



'Dit zie je terug in de kwaliteit van ons onderwijs'

'Met ingang van dit schooljaar nemen de docenten van al onze zes scholen deel aan minimaal een Lesson Study-cyclus per jaar. In het onderwijs kom je veel hypes tegen, maar Lesson Study is een beproefde professionaliseringsaanpak die docenten niets oplegt.

Ze krijgen juist ruimte om hun eigen vragen op te pakken. Ze wisselen daarbij niet alleen ervaringen uit, maar maken samen een les. Dat zorgt voor een andere dynamiek. Veel docenten vinden het best spannend als er iemand in de klas meekijkt. Maar bij een Lesson Study-onderzoeksles beoordeel je niet een collega, maar kijk je naar het effect van de les die je gezamenlijk bedacht hebt. Bij de jaarplanning wordt rekening gehouden met de uren die docenten hieraan kwijt zijn. Ja, met al die verschillende roosters en werkdagen is dat een enorme klus. Wat Lesson Study ons over pakweg vijf jaar gaat brengen? Dan zijn we de beste school van Groningen! Maar serieus: de toetsscores schie-

*Onthaasten?
Daar hebben
we hier ~~geen~~
tijd voor.*

ten niet van vandaag op morgen omhoog, maar onze leraren krijgen wel een beter beeld van het effect van hun lessen op de leerlingen. Dat zie je op termijn absoluut terug in de kwaliteit van ons onderwijs.'

Nol Benders, directeur/bestuurder van de Christelijke Scholengemeenschap Groningen

'Het heeft onze sectie goed gedaan'

'Lesson Study biedt de kans om op je vak te reflecteren en je leert je collega's op een andere manier kennen. In principe kun je een Lesson Study-cyclus met docenten van heel verschillende secties opzetten, maar je vindt sneller een gemeenschappelijke vraag als je qua vak bij elkaar in de buurt zit. Met onze sectie Frans hebben we een les ontwikkeld waarin de leerlingen een dialoog moesten maken. Ze konden kiezen of ze de opdracht alleen of in koppels uitvoerden en dat vonden ze heel prettig. Sindsdien probeer ik in mijn eigen onderwijs meer keuzemogelijkheden in te bouwen. Verder zijn we dankzij Lesson Study als sectie gaan nadenken hoe wij beter samen kunnen werken. Hoe laat je ieders inbreng tot zijn recht komen, hoe geef je op een effectieve manier feedback? Een complete Lesson Study-cyclus vraagt best wat tijd en het is soms lastig ieders agenda op elkaar af te stemmen, maar je krijgt er wel wat voor terug. Het heeft onze sectie echt goed gedaan.'

Annemieke Hageman, docent Frans CSG Augustinus



'Er is veel enthousiasme, maar het is geen abc'tje'

'Ik vind het als directeur heel belangrijk dat leraren met elkaar over onderwijs spreken. Lesson Study is een mooie manier om dat op een gestructureerde manier te doen. De Lesson Study-teams zijn bij ons divers samengesteld, met mensen van verschillende afdelingen. Een praktijkdocent is eraan gewend dat zijn leerlingen door het lokaal rondlopen. Die kijkt anders naar leerlinggedrag dan een avo-docent en dat levert leuke gesprekken op. We willen nu per jaar twee Lesson Study-cycli draaien, op termijn misschien meer. Het is mijn taak om daar tijd voor te vinden. Daarom draaien we af en toe in plaats van een 50-minuten rooster een dag of zelfs een week

met lessen van 40 minuten, dan is er in de middag tijd voor Lesson Study. Verder zijn we gestopt met verplichte collegiale consultatie, want als je van leraren extra inspanningen verwacht, moet je wel elders iets schrappen. Ik proef bij mijn team veel enthousiasme over Lesson Study, maar het is geen abc-tje. Je moet de tijd nemen om het op te starten en goed in de gaten houden dat je leraren niet overvraagt.'

Henk Lammerts, vestigingsdirecteur CSG Kluiverboom



Promotieonderzoek naar effectiviteit

Lesson Study biedt leraren een kader om aan de hand van een onderzoeksvraag met elkaar in gesprek te gaan over hun lespraktijk. Die vraag kan van alles zijn: Hoe lossen leerlingen een bepaald wiskundig probleem op? Hoe betrekken we verschillende typen leerlingen bij de les? Voor haar promotieonderzoek (Rijksuniversiteit Groningen) naar de effectiviteit van Lesson Study, gaat Iris Uffen twee jaar lang op diverse scholen Lesson Study-cycli observeren. 'Van die cycli maken we audio-opnames, we bevragen alle teamleden en kijken hoe de Lesson Study-ervaringen doorwerken in de dagelijkse lespraktijk van de betrokken docenten. Wat mij nu al opvalt: als je alle stappen van een Lesson Study-cyclus doorloopt – het formuleren van een vraag, het ontwikkelen, uitvoeren en evalueren van een onderzoeksles – kom je automatisch in aanraking met verschillende perspectieven: je eigen perspectief als docent, maar ook dat van collega's, leerlingen, onderwijskundige literatuur, externe experts. Dat biedt veel meer verdieping dan als je een probleem voorlegt en een collega meteen aandraagt: 'probeer dit eens'. Je stelt het benoemen van een oplossing uit, bekijkt een vraag van alle kanten en krijgt zo een veel rijker begrip.'

Het promotieonderzoek wordt gefinancierd door het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek.

‘Werken met Lesson Study geeft zelfvertrouwen’

Tijmen Schipper doet onderzoek naar welke voorwaarden Lesson Study tot een succes maken. Zoals een open houding van de leraar, een school die meewerkt en – *last but not least* – een goede procesbegeleider.

Voelen leraren zich sterker met Lesson Study?

‘Jazeker. In mijn onderzoek zag ik qua competentie-beleving grote verschillen met leraren die niet met Lesson Study hebben gewerkt. Het blijkt dat door Lesson Study leraren zich meer bekwaam voelen, bijvoorbeeld als het gaat om instructievaardigheden en het betrekken van leerlingen bij de les. Ze krijgen meer zelfvertrouwen en vertonen competenter gedrag in klas.’

Wat is nodig om Lesson Study tot een succes te maken?

‘Er zijn vijf voorwaarden nodig:

- 1 Motivatie, interesse en bereidheid van de leraar om te leren. Lesson Study kan een verdiepingsslag zijn

voor zowel beginnende als ervaren leraren. Het geeft de gelegenheid om samen met collega’s uitgebreid stil te staan bij het leren en denken van leerlingen.

De leraar moet ervoor openstaan om in het Lesson Study-team samen te werken en van elkaar te leren.

- 2 Daarnaast speelt de cultuur binnen de school een rol. Wordt er tijd in het rooster gemaakt voor Lesson Study, is er steun van schoolleiding en collega’s, is er ruimte om zaken waar je tegenaan loopt aan te dragen?

- 3 De samenwerking in het team is ook bepalend. Bij een vakoverstijgend team bestaat het risico dat de teamleden elkaar nog niet goed kennen of dat er geen match is tussen collega’s. Je moet dan eerst elkaar aftasten, weerstanden wegwerken en een modus vinden om samen te werken. Aan de andere kant kan zo’n team met collega’s uit verschillende vakgroepen ook verfrissend zijn. Het gebeurt vaker, bleek uit mijn onderzoek, dat een vakgroep die ideeën heeft over Lesson Study zelf een team vormt. Elkaar kennen heeft voordelen, dan kun je meteen aan de slag met de inhoud. Het nadeel is soms dat je minder kritisch op elkaar bent.

- 4 Hoe ervaren leraren ook zijn, een goede procesbegeleider is heel belangrijk. Deze begeleidt met name het proces, maar kan ook inhoudelijke input organiseren. Idealiter wordt een Lesson Study-team namelijk ook voorzien van input door een *knowledgeable other*. Dit is een vak-, didactisch of gedragskundig expert.

- 5 Verder moet hij meebewegen met het team, goed kunnen luisteren en aanvoelen wat het team wil. Een externe begeleider is speciaal getraind, weet precies hoe Lesson Study werkt en hoe hij communicatieprocessen moet sturen. Een interne procesbegeleider is meestal een leraar van de school die vaker teams begeleidt en de cursus voor Lesson Study-begeleider heeft gevolgd. Op deze manier heeft hij geleerd om vanuit Lesson Study perspectief de teambegeleiding op te pakken.’ ■



Tijmen Schipper

is hogeschoolhoofddocent van de lerarenopleidingen beroepsonderwijs van hogeschool Windesheim en buitenpromovendus aan de Rijksuniversiteit Groningen. Met zijn begeleiders publiceerde hij over de invloed van Lesson Study op de competentiebeleving en adaptief leraargedrag van leraren.

3 x innovatieve toepassingen met Lesson Study

Lesson Study bij Lichamelijke opvoeding

Fontys Sporthogeschool heeft samen met de Universiteit Gent de bruikbaarheid en effectiviteit onderzocht van Lesson Study voor de doorgaande professionele ontwikkeling van leraren Lichamelijke Opvoeding. Centraal thema: het motivationeel klimaat in de les verbeteren. De effecten zijn gemeten bij tien interventiescholen op zowel les-, leraar- als leerlingniveau en vergeleken met een controlegroep van negen scholen die alleen een workshop kregen. De Lesson Study-groepen lijken enthousiast over de aanpak, maar ervaren ook barrières om LS zelfstandig door te kunnen zetten. Resultaten zullen onder andere op de WALs 2019 in Amsterdam worden gedeeld.

Meer informatie: [Lars Borghouts l.borghouts@fontys.nl](mailto:Lars.Borghouts.l.borghouts@fontys.nl)

SAMENWERKEN AAN SOCIALE VEILIGHEID IN DE KLAS

Zoals bekend moeten scholen in het vo zorgen voor de sociale veiligheid in hun klassen en optreden bij knelpunten in de klassendynamiek. Leraren hebben vaak beperkt zicht op deze klassendynamiek en ervaren handelingsverlegenheid bij het interveniëren hierin. In het project 'Competentieversterking van docenten met PestPlotter en Lesson Study: samenwerken aan sociale veiligheid in de klas' van de Vrije Universiteit Amsterdam, wordt via Lesson Study gewerkt aan het verkleinen van deze handelingsverlegenheid. Met input van het screeningsinstrument PestPlotter ontwerpen leraren van vijf scholen interventielessen gericht op de sociale veiligheid. Ze onderzoeken de werking hiervan in Lesson Study cycli. De looptijd van het project is van 2018-2020. Inmiddels zijn de scholen gestart met de eerste Lesson Study-bijeenkomsten.

Meer informatie:

- Wilma Jongejan, w.jongejan@vu.nl
- tinyurl.com/nro-project-pestplotter
- tinyurl.com/nieuws-lesson-study
- www.pestplotter.nl

ICT-rijke lessen met Augmented Reality

In de Biologie spelen grote complexe moleculen een sleutelrol in de processen van het leven. Voor leerlingen in het voortgezet onderwijs is de precieze werking hiervan moeilijk te begrijpen. Met het project 'Augmented Reality in de Biologie', gesubsidieerd door NRO, werd geprobeerd de interactie tussen de verschillende moleculen zichtbaar te maken voor leerlingen. Hierbij is Lesson Study ingezet om de ICT-rijke onderzoeksles (met de Universiteit Utrecht en het Zwolse Greijdanus College) te ontwerpen. Het

Lesson Study-traject bestond uit twee fasen. Met behulp van een speciaal ontwikkelde app konden leerlingen in de eerste fase de werking van enzymen in de spijsvertering zichtbaar maken. Met de app in de hand is in de tweede fase het uiteindelijke lesontwerp gemaakt en uitgevoerd volgens de aanpak van Lesson Study. Leerlingen ervoeren de app als een nieuwe manier van werken en waren in staat zelf de werking van de enzymen te onderzoeken. Via Lesson Study ontwikkelen de betrokken leraren, onderzoekers

en lerarenopleiders meer kennis over integreren van technologie in de les. Eyeopeners: betrokkenheid van de app-ontwikkelaars bij het gebruik in de les is essentieel en het gebruik van een app kan de dynamiek van de les beïnvloeden. Nieuwsgierig geworden? Op 11 februari 2019 worden ervaringen gedeeld tijdens de openbare onderzoeksles in het Teaching en Learning Lab van de Universiteit Utrecht.

Meer informatie:

- Sui Lin Goei (projectleider) sl.goei@windesheim.nl en Wouter van Joolingen, W.R.vanJoolingen@uu.nl
- tinyurl.com/onderzoek-biologie

Nederland het toneel voor WALS 2019

Dit jaar organiseert Lesson Study NL voor de vierde keer de jaarlijkse conferentie over Lesson Study, onder de naam **Holland Dag**. Het is elk jaar een druk bezocht evenement, maar de komende editie belooft wel heel bijzonder te worden.

'Onze eigen conferentie valt dit jaar onder de naam "Holland Dag" samen met de jaarlijkse internationale conferentie van de World Association of Lesson Studies, de WALS,' legt Wouter van Joolingen uit. Hij is één van de organisatoren van zowel de internationale conferentie als de Holland Dag. 'Nu we de kans krijgen om de driedaagse WALS in Nederland te organiseren, leek ons dit een mooi moment om onze plannen te combineren.' De Holland Dag vindt plaats op de tweede conferentiedag van de WALS en zal in tegenstelling tot de sprekers op de internationale conferentie vooral Nederlandstalige lezingen en workshops bieden. 'Voor Nederlandse bezoekers die misschien geen drie dagen kunnen en niet alles in het Engels willen of kunnen volgen, is dit ideaal.' De Holland Dag richt zich vooral op leraren, schoolleiders, lerarenopleiders en

andere onderwijsprofessionals, van primair tot hoger onderwijs. Overigens krijgen mensen die de Holland Dag bezoeken ook toegang tot de lezingen van de internationale conferentie. De workshops op de Holland dag zijn gevarieerd; er zijn sessies die zich richten op mensen die beginnen met Lesson Study en ook voor diegenen die er al meer ervaring mee hebben.

Tussen wetenschap en praktijk

De internationale context biedt volgens Van Joolingen voor bezoekers een verbreding van hun blikveld. 'Zo kunnen ze ook kennismaken met hoe collega's in andere landen Lesson Study toepassen op hun scholen. We hopen dat de band met de internationale conferentie het besef versterkt dat Lesson Study buiten Azië ook sterk in opkomst is.' De conferentie biedt een mix van wetenschappelijke onderwerpen en verhalen uit de praktijk. De lezingen gaan bijvoorbeeld over professionele ontwikkeling van leraren, en over wat de specifieke eigenschappen en kracht van Lesson Study nu precies zijn. Maar ook over wat Lesson Study voor de ontwikkeling van je pedagogische vakkennis kan betekenen of hoe je met elkaar kunt werken aan een specifieke didactiek voor een bepaald vakprobleem.

De Holland Dag

Wat: Holland Dag, Lesson Study-conferentie

Wanneer: woensdag 4 september 2019

Waar: Johan Cruijff ArenA, Amsterdam.

Aanmelden via: www.wals2019.com

Programma

- Openingspresentaties: Prof. dr. Motoko Akiba van de Florida State University, US, en Prof. dr. Monique Volman van de Universiteit van Amsterdam
- Eerste ronde workshops, inclusief live onderzoeksles
- Lunch
- Tweede ronde workshops
- Interactieve postersessie
- Afsluitende key notes: Prof. dr. Klaas van Veen van de Rijksuniversiteit Groningen en Prof. dr. Martijn Meeter van de VU Amsterdam
- Borrel.

